PRIJS 5 CENT

BEKEERT U!

BRIEF VAN LEO TOLSTOY OVER DEN OORLOG

VERTAALD DOOR FELIX ORTT

TWEEDE DRUK

„Dit is uwe ure en de macht der duisternis". Luk. XXII : 53.

UITGEVERIJ CHREESTARCHIA, SOEST 1916

Na toezending van postwissel verkrijgbaar bij de Brochurehandel „Ons Manifest" te Rotterdam, Schietbaanlaan 108a:

Ds. L. DE BAAN. God en de Oorlog. f 0,04 fr. p. p. f f 0,05 25 ex. f 1,—; 100 f 3,— fr. p. p.

TR. KRUYT—HOGERZEIL. Waarom ook vrouwen het „Manifest der Dienstweigeraars" onderteekenden. f 0,01; 100 ex. f 0,75 fr. p. p.

HENRIËTTE ROLAND HOLST. Waarom ook sociaal-democraten het „Manifest der Dienstweigeraars" onderteekenden. f 0,02; 50 ex. f 0,85; 100 f 1,50 fr. p. p.

Ds. A. R. DE JONG. Waarom wij als Christen-Socialist het Manifest der Dienstweigeraars onderteekenden. f 0,02; 50 ex. f 0,85; 100 f 1,50 fr. p. p.

Mr. N. G. TEDING VAN BERKHOUT. Is de onderteekening van het Manifest der Dienstweigeraars een misdrijf? f 0,02; 50 ex. f 0,85; 100 f 1,50 fr. p. p.

ENKA. De Daad. f 0,04 fr. p. p. f 0,05; 25 ex. f 1,—; 100 f 3,— fr. p. p.

Dr. LOUIS A. BÄHLER. Wie zijn de opruiers? f 0,01; 100 ex. f 0,30 fr. p. p.

Ds. M. C. VAN WIJHE. Het Manifest der Dienstweigeraars afgekeurd! f 0,04, fr. p. p. f 0,05; 25 ex. f 1.—; 100 f 3,— fr. p. p.

Ds. N. J. C. SCHERMERHORN. Nationale Weerloosheid. f 0,04, fr. p. p. f 0,05; 25 ex. f 1,—; 100 f 3,— fr. p. p.

Ds. B. DE LIGT. De zin der vervolgingen. f 0,02; 50 ex. f 0,85; 100 f 1,50 fr. p. p.

J. SEVENSTER, L. DE BAAN en J. F. VAN DOBBEN. Pro iustitia. Zes verdedigingsreden voor de Rechtbank en het Gerechtshof te Leeuwarden. f 0,10, fr. p. p. f 0,11; 25 ex. f 2,50; 50 f 4,50 fr. p. p.

Dienstweigering uit beginsel geen strafbaar feit. Verweer van LOD. VAN MIEROP voor de Rechtbank te Utrecht in zake het Dienstweigeraars-Manifest. f 0,10; 25 ex. f 1,75; 50 f 2,50; 100 f 4,— fr. p. p.

Bekeert u!

Brief van Tolstoy over den Oorlog.

„Dit is uwe ure en de macht der duisternis." (Luk. XXII : 53)

Weder oorlog! [1]) Wederom lijden, zonder nut voor iemand, totaal noodeloos; wederom bedrog; wederom een algemeene verdooving en verdierlijking van menschen.

Menschen die duizenden mijlen van elkaar verwijderd zijn, honderdduizenden van zulke menschen (aan de eene zijde Boeddhisten, wier wet het dooden verbiedt, niet alleen van menschen, maar van dieren; aan de andere zijde Christenen, belijders van de wet van broederschap en liefde) zoeken elkaar op, als verscheurende dieren, te land en ter zee, ten einde elkaar op de gruwelijkste manier te dooden, te martelen en te verminken. Wat kan dit wezen? Een droom, of werkelijkheid? Er gebeurt iets wat niet behoort te zijn, wat niet zijn kan; en men zou wenschen dat het een droom was en men er uit ontwaken kon.

Maar neen, het is geen droom, het is vreeselijke werkelijkheid.

Men zou nog kunnen begrijpen hoe een arme, onopgevoede misleide Japannees, van zijn akkers weggehaald en wijsgemaakt dat het Boeddhisme niet bestaat in deernis met al wat leeft, maar in 't brengen van offers aan afgoden — en hoe een soortgelijke arme onontwikkelde drommel uit de buurt van Toela of Nisjni Novgorod, wien geleerd was dat het Christendom bestaat in aanbidding van Christus, de Madonna, heiligen en hun reliquieën — men zou nog kunnen begrijpen hoe

[1]) Hoewel deze brief betrekking had op den Russisch—Japanschen oorlog, is zijn beteekenis voor den tegenwoordigen wereldoorlog nog even gewichtig. (VERT.)

zulke ongelukkigen er door het geweld en bedrog van vele eeuwen toe gebracht kunnen worden om de grootste misdaad ter wereld — den moord zijner broeders — te beschouwen als een deugdzame handeling, en deze vreeselijke daden kunnen verrichten zonder zichzelf dusdoende als schuldig te beschouwen.

Maar hoe kunnen zoogenaamde verlichte menschen den oorlog prediken, steunen, er deel aan nemen, en wat het ergste van alles is, zonder zelf de gevaren van den oorlog te ondergaan, anderen ertoe aanzetten en hun ongelukkige misleide broeders ten strijde zenden? Zulke zoogenaamde verlichte lieden kunnen bij geen mogelijkheid onbekend zijn met — ik zeg niet de Christelijke wet, indien zij zichzelven tot de Christenen rekenen, maar met al wat geschreven is en wordt, wat gezegd is en nog dagelijks gezegd wordt over de wreedheid, lichtvaardigheid en onzinnigheid van den oorlog.

Zij worden als verlichte lieden beschouwd juist omdat zij dit alles weten. De meesten van hen hebben er zelf over geschreven en gesproken. Om te zwijgen van de Haagsche Vredes-conferentie, die algemeen werd toegejuicht, of van alle boeken, brochures, artikels in bladen en redevoeringen, waar de mogelijkheid van oplossing van internationale geschillen door internationale arbitrage werd betoogd — kan geen verlicht persoon bij mogelijkheid *niet* weten dat algemeene mededinging in de bewapening der Staten hen onvermijdelijk moet voeren tot eindelooze oorlogen, of tot een algemeen bankroet of anders tot allebei. Ze moeten noodzakelijk weten dat behalve de onzinnige en doellooze verkwisting van milliarden roebels, dat is van menschelijken arbeid aan de voorbereiding van oorlog, er in de oorlogen zelf millioenen der energiekste en krachtigste mannen omkomen in die periode van hun leven, waarin zij 't best geschikt zijn voor productieven arbeid (in de afgeloopen eeuw zijn door oorlogen veertien millioen menschen omgekomen).

Verlichte lieden kunnen niet onbekend zijn met de omstandigheid dat de redenen waarom de oorlog verklaard wordt altijd zóó zijn dat ze niet alleen niet het leven van 'n enkelen mensch waard zijn, maar geen honderdste deel van alles wat aan oorlogen verkwist wordt (in den oorlog

ter vrijmaking van de negers van slavernij werd veel meer uitgegeven dan noodig zou geweest zijn om ze vrij te koopen).

Iedereen weet, en moet dit onvermijdelijk weten, dat de oorlogen, die de laagste dierlijke hartstochten wakker roepen, meer dan iets anders medewerken om den mensch te bederven en te verruwen. Ieder weet hoe zwak de argumenten zijn die ten gunste van den oorlog door De Maistre, Moltke en anderen werden aangevoerd, want zij zijn allen gegrond op de drogreden dat het in iedere ramp die de menschen treft, mogelijk is iets voordeeligs te vinden; of ook op de totaal willekeurige bewering dat oorlogen altijd bestaan hebben en derhalve altijd moeten blijven bestaan, alsof de slechte daden der menschen gerechtvaardigd konden worden door de voordeelen of het nut dat er uit te voorschijn komt, of door de overweging dat ze reeds gedurende een lang tijdsverloop begaan zijn. Alle zoogenaamd verlichte menschen weten dit alles. Maar eensklaps breekt de oorlog uit en alles is oogenblikkelijk vergeten, en dezelfde lieden die gisteren nog bezig waren de wreedheid, lichtvaardigheid en onzinnigheid van oorlogen te bewijzen, denken, spreken en schrijven nu alleen hoe men zooveel mogelijk menschen zal kunnen dooden, hoe men de grootst mogelijke hoeveelheid voortbrengselen van menschen-arbeid zal vernielen en vernietigen en hoe men maar, zooveel eenigszins kan, hartstocht en haat zal opwekken in de harten van vreedzame en arbeidzame lieden die niemand kwaad doen, maar die door hun arbeid diezelfde zoogenaamd-verlichte menschen, welke hen dwingen zulke vreeselijke dingen in strijd met hun geweten, welvaart of geloof te doen, voeden, kleeden en in 't leven houden.

II

Er geschiedt iets wat in zijn wreedheid, valschheid en domheid onbegrijpelijk en onmogelijk is. De Russische Tsaar, dezelfde man die alle volkeren opriep voor de zaak des vredes, kondigt nu openlijk aan dat niettegenstaande al zijn pogingen om den vrede te bewaren die hem zoozeer ter harte gaat (pogingen die uitdrukking vinden in het in bezit nemen van landen van andere volkeren en in het versterken van legers ter verdediging van die gestolen landen) hij ingevolge den aanval der Japanners, verplicht is te bevelen dat hetzelfde

aan de Japanners zal worden aangedaan als waarmede zij ten opzichte van de Russen begonnen waren — dat is, dat zij vermoord zouden worden; en bij het uitvaardigen van dezen oproep om te moorden noemt hij den naam van God en vraagt den Goddelijken zegen op de vreeselijkste misdaad ter wereld. De Japansche keizer heeft hetzelfde ten opzichte van de Russen geproclameerd.

Mannen van wetenschap en wetskennis (de heeren Mouravieff en Martens) trachten volijverig te bewijzen dat er geen tegenspraak bestaat tusschen den oproep aan alle volken tot den wereldvrede, die onlangs heeft plaats gehad, en de aansporing tot oorlog door het in bezit nemen van landen van andere volken, wat tegenwoordig geschiedt. De diplomaten stellen in hun fijnbeschaafd Fransch geschriften op en zenden deze rond, waarin zij omstandig en vol ijver bewijzen (hoewel zij weten dat niemand hen gelooft) dat na alle pogingen om vredelievende betrekkingen te handhaven (in werkelijkheid, na alle pogingen om andere landen te misleiden) de Russische regeering gedwongen is geworden de toevlucht te nemen tot het eenige middel om een redelijke oplossing van het vraagstuk te krijgen — dat is tot het vermoorden van menschen. Hetzelfde wordt door Japansche diplomaten geschreven. Geleerden, geschiedschrijvers en philosofen vergelijken op hun beurt het tegenwoordige met het verleden, leiden uit deze vergelijkingen diepzinnige conclusies af en redeneeren eindeloos over de wetten van het verkeer der volken, over de verhouding tusschen het gele en het witte ras, of over Boeddhisme en Christendom, en op grond van deze afleidingen en argumenten rechtvaardigen zij de slachting van degenen die tot het gele ras behooren, door Christenen; terwijl op dezelfde wijze de Japansche geleerden en philosofen de slachting van menschen van het witte ras rechtvaardigen. Dagbladschrijvers trachten, zonder hun pleizier te verbergen, elkaar te overvleugelen, en, zonder voor de meest krasse leugen te staan, hoe onbeschaamd en doorzichtig die ook is, bewijzen ze op alle mogelijke manieren dat de Russen allen rechtvaardig en sterk en goed in alle opzichten zijn en dat alle Japanners in ieder opzicht in 't onrecht, zwak en slecht zijn, en dat ook al degenen slecht zijn die vijandig zijn of het kunnen worden ten opzichte van de Russen — de

Engelschen en Amerikanen; en 't zelfde wordt op soortgelijke wijze bewezen door de Japanners en hen die aan hun zijde staan ten opzichte van de Russen.

Om niet van de militairen te spreken, wier beroep nu eenmaal is om zich op moord voor te bereiden, uiten massa's zoogenaamd ontwikkelde lieden zooals professoren, staatkundige hervormers, studenten, edelen, kooplieden, zonder daartoe door iets of iemand gedwongen te zijn, de bitterste en meest minachtende gevoelens tegen de Japanners, de Engelschen of Amerikanen, jegens wie ze tot gisteren toe nog welwillend of neutraal gestemd waren, terwijl zij zonder den geringsten dwang de meest onderworpen en slaafsche gevoelens jegens den Tsaar uitspreken (tenopzichte van wien ze, op zijn minst gezegd, volmaakt onverschillig waren) en hem de verzekering geven van hun onbegrensde liefde en bereidvaardigheid om hun leven om zijnentwil ten offer te brengen.

Deze ongelukkige, in de war zijnde jonge man, die erkend wordt als de leider van honderd dertig millioen menschen, die voortdurend misleid wordt en gedwongen zichzelf tegen te spreken, dankt en zegent vol vertrouwen de troepen die hij zijn eigen troepen noemt, om te moorden ter verdediging van gebieden die hij met nog minder recht ook zijn eigen noemt. Allen geven elkaar afzichtelijke relequieën, waarin niet alleen geen enkel ontwikkeld mensch gelooft, maar waar zelfs de onontwikkelde boeren zich van beginnen af te keeren — allen buigen zich ter aarde voor die «ikons», kussen ze en spreken gezwollen en bedriegelijke redevoeringen uit, waar niemand waarlijk geloof aan slaat.

Rijke lieden brengen onbeduidende gedeelten van hun op onzedelijke wijze verkregen rijkdommen bij elkaar voor deze moordzaak of voor de organisatie van hulp in verband met dit moordwerk; terwijl de armen, van wie de Regeering jaarlijks tweeduizend millioen roebels bijeenhaalt, het noodig achten evenzoo te doen en ook hun penningske geven. De Regeering spoort en moedigt massa's leegloopers aan, die met het portret van den Tsaar door de straten loopen te zingen en hoerah te roepen en die onder het mom van patriotisme, de vrijheid hebben alle mogelijke uitspattingen te bedrijven. In alle oorden van Rusland, van het Paleis van

den Tsaar tot het afgelegenste dorpje, bidden de geestelijken van kerken die zichzelf Christelijk noemen, tot God die liefde tot vijanden geleerd heeft — tot den God die zelf Liefde is — om het werk des duivels te bevorderen, namelijk het vermoorden van menschen.

Versuft door gebeden, kerkdiensten, vermaningen, processies, prenten en couranten, verlaten honderdduizenden mannen, op dezelfde wijze gekleed — kannonnenvleesch noemt men ze wel — die verschillenderlei moordwapenen dragen, hun ouders, vrouwen en kinderen met den doodsangst in 't hart, maar met kunstmatige vroolijkheid, en gaan naar de plaatsen waar zij met gevaar van hun eigen leven de vreeselijkste daad zullen doen van menschen te dooden die zij niet kennen en die hun geen kwaad gedaan hebben. En zij worden gevolgd door dokters en verpleegsters, die op een of andere manier zich inbeelden dat ze tehuis geen eenvoudige vreedzame lijdende menschen kunnen dienen, maar dat hun dienst alleen noodig is voor menschen die bezig zijn om elkaar te vermoorden. Zij die thuis blijven worden verblijd door nieuws omtrent menschenmoord, en wanneer ze vernemen dat vele Japanners gedood zijn, danken zij iemand die zij God noemen.

Dit alles wordt niet alleen beschouwd als de uiting van verheven gevoelens, maar zij die zich van zulke uitingen onthouden, worden, als ze pogen te protesteeren tegen dit mishandelen van menschen, als verraders beschouwd en loopen gevaar zelf mishandeld en geslagen te worden door een verdierlijkte menschenmassa, die, om haar krankzinnigheid en woestheid te verdedigen, geen ander wapen kent dan ruwe kracht.

III

Het is alsof noch Voltaire, noch Montaigne, noch Pascal, of Swift, of Kant of Spinoza, of honderd andere schrijvers, die met groote zeggingskracht de krankzinnigheid en misdadige lichtvaardigheid van den oorlog hebben uiteengezet en zijn wreedheid, onzedelijkheid en barbaarschheid hebben uiteengezet; en boven alles, alsof Jezus en zijn leer van broederschap der menschen en liefde van God en mensch nooit bestaan had.

Wanneer men zich dat alles voor den geest brengt en rondziet naar 't geen thans gebeurt, dan gruwt men, minder

nog over de verschrikkingen van den oorlog dan over 't geen de vreeselijkste van alle verschrikkingen is — de bewustheid van de onmacht der menschelijke rede.

Datgene wat alleen den mensch van het dier onderscheidt, dat wat hem erboven verheft — zijn rede, — blijkt een onnoodig en niet alleen een nutteloos, maar een verderfelijk aanhangsel te zijn, wat eenvoudig belet te handelen, evenals de teugel die van den kop van een paard gevallen is en zijn beenen verstrikt heeft, het dier alleen maar verbittert.

Het is te begrijpen dat een heiden, een Griek, een Romein, ja zelfs een Christen uit de Middeleeuwen die het Evangelie niet kende en blindelings in alle voorschriften der Kerk geloofde, ten strijde kon trekken en al strijdende, zich op zijn oorlogsdaden kon beroemen; maar hoe kan een geloovig Christen, of zelfs een scepticus, die toch onwillekeurig doordrongen is van de Christelijke idealen van broederschap der menschen en liefde, welke de werken der wijsgeeren, zedeleeraars en kunstenaars van onzen tijd geïnspireerd hebben — hoe kan zoo iemand een geweer nemen, of bij een kanon staan, en mikken op een groep van zijn medemenschen in de hoop er zooveel mogelijk van te dooden?

De Assyriers, Romeinen of Grieken konden overtuigd worden dat zij door te vechten niet alleen in overeenstemming met hun geweten handelden, maar zelfs een rechtmatige daad verrichtten. Maar of we het al dan niet wenschen, we zijn Christenen, en hoe het Christendom ook moge verdraaid zijn, kan toch de algemeene geest ervan geen resultaat hebben dan ons op te heffen tot het hooger peil van rede, van waar we noodwendig met ons geheele wezen niet alleen de zinneloosheid en wreedheid van den oorlog moeten voelen, maar ook hoe lijnrecht tegenovergesteld het is aan alles wat we als goed en rechtmatig beschouwen. Daarom kunnen wij niet doen wat die oude volken deden met dezelfde innerlijke verzekerdheid, beslistheid en vrede en zonder ons bewust te zijn van ons misdadig handelen, zonder 't wanhopige gevoel te hebben van een moordenaar, die, begonnen hebbende zijn slachtoffer te dooden, doch in het diepst van zijn hart de schuldigheid van zijn daad voelend, gaat trachten zich te verdooven of tot woede op te winden ten einde beter zijn vreeselijke daad te kunnen volbrengen. Al de onnatuurlijke, koortsachtige,

heethoofdige, krankzinnige opgewondenheid, die de nietsdoende hoogste rangen der Russische samenleving heeft aangegrepen, is niets anders dan het teeken dat ze het schuldige erkennen van het werk wat gedaan wordt. Al die onbeschaamde leugenachtige redevoeringen over toewijding aan en aanbidding van den keizer, over bereidvaardigheid om het leven ten offer te brengen, (juister ware te zeggen het leven van anderen en niet zijn eigen leven); al die beloften om met zijn hartebloed het land te verdedigen dat aan niemand hunner behoort; al die onzinnige zegening van elkaar met verschillende vaandels en afzichtelijke «ikons»; al die *Te Deums*; al dat gereedmaken van dekens en verbandmiddelen; al dat uitzenden van verpleegsters; al die bijdragen voor de vloot en voor het Roode Kruis die aan de Regeering worden aangeboden, wier rechtstreeksche plicht het is, (nu ze in staat is van het volk zooveel geld bijeen te zamelen als ze noodig heeft) daar ze den oorlog verklaard heeft, de vereischte vloot en de noodige middelen tot hulp der gewonden te organiseeren; al die pralerige, zinlooze godslasterlijke Slavische gebeden, die in verschillende steden worden uitgesproken, wat in de nieuwsbladen als belangrijke gebeurtenissen vermeld wordt; al die processies, dat roepen om het volkslied, die toejuichingen; al die vreeselijke wanhopige courantenleugens, die, omdat ze algemeen zijn, geen ontmaskering behoeven te duchten; al die verdomming en verdierlijking die zich van de Russische hoogere wereld heeft meester gemaakt en die langzamerhand ook tot de massa van 't volk doordringt — dit alles is slechts een teeken van het bewustzijn van schuld wegens die vreeselijke daad die verricht wordt.

Een uit hen zelf opgeweld gevoel zegt den menschen dat wat zij doen, verkeerd is; maar, evenals de moordenaar die niet kon ophouden toen hij eenmaal begonnen was zijn slachtoffer te vermoorden, verbeeldt het Russische volk zich nu dat het feit, dat met het dooden begonnen is, een onweersprekelijk argument ten gunste van den oorlog is. De oorlog is nu eenmaal begonnen en daarom moet men er mee voortgaan. Zoo schijnt het toe aan eenvoudige, onwetende en ongeleerde menschen, die handelen onder invloed van de kleinzielige hartstochten en de bedwelming waaraan zij onderworpen zijn. Op volkomen dezelfde wijze redeneeren de meest ontwikkelde menschen van onzen tijd om te bewijzen dat de mensch geen

vrijen wil heeft en dat derhalve, zelfs al zou hij begrijpen dat het werk dat hij begonnen had, slecht was, hij er niet meer mee uit kon scheiden.

En verblinde, verdierlijkte menschen gaan voort met hun vreeselijk werk.

IV

Vraag aan een soldaat, een korporaal, een onderofficier, die zijn bejaarde ouders, vrouw en kinderen verlaten heeft, waarom hij zich gereed maakt menschen die hij niet kent, te dooden, zoo zal hij allereerst verwonderd zijn over uw vraag. Hij is soldaat, hij heeft een eed afgelegd en 't is zijn plicht de bevelen van zijn meerderen op te volgen. Zegt gij hem dat oorlog — dat is het dooden van menschen — niet overeenkomt met het gebod: «Gij zult niet dooden», zoo zegt hij: «Maar als we aangevallen worden — Voor den Vorst — Voor het orthodoxe geloof.» (Eén hunner zeide als antwoord op mijn vraag: «En als de vijand aanvalt wat heilig is?» — «Wat bedoelt ge?» vroeg ik. — «Wel», zei hij, «het vaandel.»)

En als ge aan zulk een soldaat poogt uit te leggen dat Gods gebod gewichtiger is, niet alleen dan het vaandel, maar dan iets anders in de wereld, dan zal hij stil worden of zich boos maken en u bij de autoriteiten aanklagen.

Vraag aan een officier, een generaal, waarom hij naar den oorlog gaat. Dan zal hij u vertellen dat hij een militair is, en dat het leger onmisbaar is ter verdediging van het vaderland. Wat betreft het bezwaar dat moord niet overeenkomstig den Geest der Christelijke wet is, daarover bekommert hij zich niet, daar hij òf niet aan die wet gelooft, òf zoo hij dat wèl doet, dan toch niet in de wet zelf maar in de uitlegging die van deze wet gegeven wordt. Maar vóór alles, stelt hij evenals de soldaat, in plaats van de persoonlijke kwestie wat hij zelf behoort te doen, altijd de algemeene kwestie van den staat of het vaderland. «Op dit oogenblik, nu 't vaderland in gevaar is, moet men handelen en niet redeneeren», zal hij zeggen.

Vraag aan de diplomaten die door hun bedrog de oorlogen veroorzaken, waarom zij dat doen. Ze zullen u antwoorden dat het doel van hun werkzaamheid is vrede tusschen de

volken te handhaven, en dat dat doel bereikt wordt niet door ideale, niet te verwezenlijken theorieën, maar door diplomatiek beleid en door gereed te zijn voor den oorlog. En, evenals de militairen stellen zij in de plaats van de vraag, betreffende hun eigen daden de algemeene vraag, zoodat de diplomaten zullen spreken over de belangen van Rusland, de gewetenloosheid van andere Mogendheden, over het Europeesch evenwicht, maar niet over hun eigen positie en werkzaamheden.

Vraag aan de journalisten waarom zij door hun artikelen de menschen tot den oorlog aansporen, dan zullen zij zeggen dat oorlogen in het algemeen noodig en nuttig zijn, in 't bizonder de tegenwoordige oorlog, en ze zullen die meening staven door vage patriotische uitdrukkingen; en precies als de militair en de diplomaat zal hij op de vraag waarom hij, als journalist, als bizondere persoon, als mensch, op een bepaalde manier handelt, antwoorden door te spreken over de algemeene belangen van het volk, den Staat, de beschaving, het blanke ras.

Op soortgelijke wijze zullen allen die tot het voorbereiden van den oorlog meewerken, hun aandeel in dat werk verklaren: Ze zullen het er misschien over eens zijn dat het wenschelijk zou zijn den oorlog af te schaffen, maar thans is dit onmogelijk. Thans zijn zij als Russen en als mannen die bepaalde betrekkingen bekleeden, zooals de hoofden van den adel, vertegenwoordigers van plaatselijke besturen, dokters, verplegers van het Roode Kruis, opgeroepen om te handelen en niet om te redeneeren. «Er is geen tijd om te praten en aan zichzelf te denken — zeggen ze — wanneer er een groot gemeenschappelijk werk te doen is.»

De Tsaar, die in schijn voor alles verantwoordelijk is, zal hetzelfde zeggen. Hij zal evenals de soldaat over de vraag waarom de oorlog nu noodzakelijk is, verbaasd zijn. Hij geeft zelfs in gedachten de mogelijkheid niet toe dat de oorlog nog gestuit zou kunnen worden. Hij zal zeggen dat hij niet na kan laten datgene te doen wat het gansche volk van hem verlangt, en dat, ofschoon hij erkent dat oorlog een groot kwaad is, en alle mogelijke middelen tot afschaffing ervan in 't werk gesteld heeft en nog in 't werk stelt — hij in dit geval buiten zijn wil gedwongen was den oorlog te

verklaren en evenzeer die voort te zetten. Het is noodig voor de welvaart en den roem van Rusland.

Ieder van deze lieden, of hij Iwan, Peter, Nicolaas of hoe ook heet, zal op de vraag waarom hij, terwijl hij toch de Christelijke wet als voor hem bindend erkent, welke niet alleen verbiedt zijn naaste te dooden maar verlangt dat men hem zal liefhebben en dienen, waarom hij zich veroorlooft deel te hebben aan den oorlog, dat is, aan geweld, roof en moord, — onvoorwaardelijk hetzelfde antwoorden: dat hij aldus handelt in naam van vaderland, of geloof, of eed, of eer, of beschaving, of de toekomstige welvaart van de geheele menschheid — in 't algemeen iets afgetrokkens en onbepaalds. Daarenboven zijn deze lieden altijd zoo ingespannen bezig, hetzij met 't voorbereiden of organiseeren van den oorlog of discussies erover, dat zij in hun vrijen tijd slechts in staat zijn om van hun arbeid te rusten en geen tijd hebben zich bezig te houden met beschouwingen over hun leven, daar zij dit een vruchteloos werk beschouwen.

V

Menschen van onze Christelijke wereld en van onzen tijd zijn gelijk degeen, die het goede pad gemist heeft en, hoe verder hij gaat, des te meer overtuigd wordt dat hij den verkeerden weg gaat. Toch, hoe grooter zijn twijfel is, des te sneller en wanhopiger holt hij door, zich met de gedachte troostend dat hij toch ergens uit zal komen. Maar eens breekt de tijd aan dat het hem volkomen duidelijk wordt dat de weg dien hij volgt, nergens anders heen leidt dan naar een afgrond, dien hij alreeds voor hem uit kan onderscheiden.

In zulk een toestand staat de christelijke menschheid van onze dagen. Het is volkomen klaarblijkelijk dat, wanneer we voortgaan te leven zooals we thans doen, in ons persoonlijk leven zoowel als in dat der afzonderlijke Staten uitsluitend geleid door de zucht naar voordeel voor onszelf en voor onzen Staat, en wanneer we, zooals thans 't geval is, dit voordeel meenen te verkrijgen door geweld, wij dan onvermijdelijk ertoe zullen komen de persoonlijke geweldsmiddelen en die van Staat tegen Staat steeds te vermeerderen, en daardoor in de eerste plaats onszelf steeds meer binden door 't grootste deel van onze arbeidskracht aan bewapeningen

te besteden; en in de tweede plaats zullen wij, door in onderlinge oorlogen de krachtigst-ontwikkelde menschen te dooden, een steeds meer physiek en moreel ontaard geslacht worden.

Dat dit het geval zal zijn tenzij we ons leven veranderen is even zeker als het wiskunstig zeker is dat twee niet-evenwijdige lijnen elkaar snijden zullen. Maar dit is niet alleen theoretisch zeker in onzen tijd; het wordt een zekerheid niet alleen voor het verstand maar ook voor het bewustzijn. De afgrond welken wij naderen wordt reeds zichtbaar voor ons, en de eenvoudigste onontwikkeldste lieden kunnen zonder te philosopheeren niet nalaten te zien dat, door ons meer en meer tegen elkander te wapenen en elkaar in den oorlog te dooden, wij tot geen andere uitkomst komen kunnen dan onderlinge vernietiging.

Een oprecht, ernstig, doordenkend man kan zich niet langer troosten door de gedachte dat de zaken verbeterd kunnen worden, zooals vroeger ondersteld werd, door een wereldrijk zooals dat van Rome of van Karel den Groote, of Napoleon, of door de geestelijke macht van den Paus als in de middeleeuwen, of door heilige verbonden, door het politieke evenwicht van het Europeesch Concert, en door internationale vrede-hoven; of zooals sommigen gedacht hebben, door de vermeerdering van militaire macht en de nieuwst uitgevonden vernielingswerktuigen.

Het is onmogelijk een reuzen rijk of republiek te stichten, bestaande uit Europeesche Staten, daar de verschillende nationaliteiten zich nooit tot één Staat zullen willen vereenigen. En het stichten van internationale hoven ter beslissing van internationale twistvragen? Maar wie zal aan de mogendheid die in 't ongelijk gesteld is, gehoorzaamheid aan de beslissing van het hof opleggen, wanneer zij beschikt over een goed georganiseerd leger van millioenen? Ontwapening? Niemand wil dit of wil er een begin mee maken. Nog vreeselijker verdelgingsmiddelen uitvinden? Luchtballons met bommen met verstikkende gassen gevuld, die men van boven op het vijandelijke leger laat neerregenen? Maar wat ook uitgevonden wordt: alle Staten zullen zich voorzien van soortgelijke verdedigingswapenen. En het kanonnenvleesch, dat zich eerst aan blanke wapens, toen aan kogels, daarna aan granaten,

bommen, verdragend geschut, mitrailleuses, mijnen heeft blootgesteld, zal ook blootstaan aan bommen met verstikkende gassen geladen, die van uit luchtballons neergeworpen zullen worden.

Niets toont duidelijker dan de redevoeringen van den heer Mouravieff en Professor Martens ten betooge dat de Japansche oorlog niet in strijd is met de Haagsche Vredes-conferentie, in welke mate onder de lieden van onzen tijd het middel van gedachte-overbrenging, de spraak, verwrongen is, en hoe 't vermogen om helder en logisch te denken geheel verloren is gegaan. Gedachte en spraak worden niet gebruikt als gids voor de werkzaamheid der menschen, maar om elke handeling, hoe misdadig ze ook zij, te rechtvaardigen. De onlangs plaats gehad hebbende Boeren-oorlog en de tegenwoordige Japansche oorlog, die elk oogenblik in een algemeenen oorlog kan overgaan, hebben dit boven allen twijfel verheven. De antimilitaire discussies kunnen even weinig medewerken tot het doen ophouden van oorlogen als de meest welsprekende en overtuigende beschouwingen die men tegen vechtende honden zou houden over 't voordeelige van het stuk vleesch waarom ze vechten, te verdeelen, in plaats van elkaar te verminken en het stuk vleesch te verliezen doordat een derde hond die niet meevecht, ermee wegloopt.

Wij snellen den afgrond tegemoet, kunnen ons niet inhouden en naderen den rand.

Voor ieder logisch denkend mensch die over den toestand nadenkt waarin de menschheid nu geplaatst is, en over dien waartoe zij onvermijdelijk nadert, kan het niet meer twijfelachtig zijn dat er geen praktische uitweg uit dezen toestand is, dat men geen combinatie of organisatie kan verzinnen die ons zou kunnen behoeden voor den ondergang welken wij onvermijdelijk tegemoet snellen.

Om de steeds meer ingewikkelde economische problemen niet te noemen, duiden toch de onderlinge verhoudingen tusschen de Staten die zich tegen elkaar wapenen en elk oogenblik gereed staan elkaar te beoorlogen onmiskenbaar op een zekeren ondergang waarheen de gansche zoogenoemde beschaafde menschheid gevoerd wordt.

Wat moet er dan gedaan worden?

VI

Tweeduizend jaar geleden zeide Johannes de Dooper en daarna Jezus tot de menschen: «De tijd is vervuld en het Koninkrijk Gods nabij gekomen; bekeert u en gelooft het Evangelie (Mark. I: 15); maar indien gij u niet bekeert, zoo zult gij allen vergaan. (Luk. XIII: 5)»

Maar de menschen luisterden niet naar hen, en de verwoesting die zij voorspelden is reeds dicht genaderd. En wij menschen van onzen tijd kunnen de oogen er niet voor sluiten. Wij zijn reeds bezig om te komen, en daarom kunnen wij dit oude, maar toch voor ons nieuwe middel tot redding niet onopgemerkt laten. We moeten noodwendig zien dat naast alle andere rampen, die uit ons slecht en redeloos leven te voorschijn vloeien, alleen reeds de militaire maatregelen en de oorlogen welke er onvermijdelijk het gevolg van moeten zijn, ons vernietigen zullen. We moeten noodwendig erkennen dat alle middelen ter ontkoming aan deze rampen, door de menschen verzonnen, ondoelmatig bevonden zijn en bevonden moeten worden, en dat de noodlottige positie der naties welke zich tegen elkaar wapenen niet onophoudelijk voort kan gaan. En daarom hebben de woorden van Jezus meer betrekking op ons en onzen tijd dan op eenigen anderen tijd of andere personen.

Jezus zeide: «Bekeert u» — dat is: «Laat ieder mensch ophouden met het werk dat hij begonnen heeft en zich afvragen: Wie ben ik? Van waar ben ik gekomen, en waarin bestaat mijn bestemming? En na deze vragen beantwoord te hebben beslisse ieder of 't geen hij doet in overeenstemming met zijn bestemming is.» En ieder mensch in onze wereld en onzen tijd, derhalve bekend met den geest der Christelijke leer, behoeft maar een minuut lang zijn werk te staken om te vergeten waar de menschen hem voor aanzien — voor keizer, soldaat, minister of dagbladschrijver, en zichzelf ernstig te vragen wie hij is en wat zijn bestemming is — om twijfel in zich te voelen opkomen aangaande het nut, de wettigheid en redelijkheid van zijn daden. «Alvorens keizer, soldaat, minister of journalist te zijn» — moet ieder man van onzen tijd en onze christelijke samenleving tot zichzelf zeggen — «alvorens één van deze allen ben ik een mensch — dat is

een organisch wezen, door den Hoogsten Wil gezonden in een heelal oneindig in tijd en ruimte, ten einde, na een oogenblik daarin vertoefd te hebben, te sterven, dat is: eruit te verdwijnen. En daarom zijn al die persoonlijke, maatschappelijke en zelfs algemeen menschelijke doeleinden die ik mijzelf tot taak mag stellen of die mij door de menschen tot taak gesteld worden, alle onbeteekenend, wegens de kortheid van mijn leven zoowel als de grenzenloosheid van het leven van 't Heelal, en behooren zij ondergeschikt te zijn aan dat hooger doel tot welks vervulling ik in de wereld gezonden ben. Dit einddoel is wegens mijn beperkingen voor mij onbereikbaar, maar het moet bestaan (daar toch al wat bestaat een doel hebben moet) en het is mijn taak daartoe een werktuig te zijn; mijn bestemming is dus die van een arbeider van God ter vervulling van Zijn werk.»

En is die bestemming hem duidelijk geworden, dan moet iedere man van onze wereld en onzen tijd, van af den keizer tot den soldaat, noodwendig een anderen blik gekregen hebben op de plichten die hij op zich genomen heeft of die andere menschen hem hebben opgelegd.

«Voor ik gekroond en als keizer gehuldigd was», moet de keizer tot zichzelf zeggen — «voor ik op mij nam de plichten als Staatshoofd te vervullen, heb ik, door 't feit zelf dat ik leef, beloofd datgene te vervullen wat van mij verlangd wordt door den Hoogsten Wil die mij in 't leven zond. Ik weet niet alleen wat verlangd wordt, maar ik voel het in mijn hart. Het bestaat, gelijk in de Christelijke wet, welke ik belijd, is uitgedrukt, dat ik mij behoor te onderwerpen aan den wil van God en datgene vervullen wat die wil van mij vordert, namelijk dat ik mijn naaste zal liefhebben, hem dienen en jegens hem handelen zooals ik zou wenschen dat anderen jegens mij handelden. Doe ik dit? — wanneer ik menschen regeer, geweld en terechtstellingen gelast en, wat 't ergst van alles is — oorlogen verklaar?

«De menschen zeggen mij dat ik dit doen moet. Maar God zegt dat ik heel iets anders moet doen. En daarom, hoezeer men mij ook zeggen mag dat ik als hoofd van den Staat bevel moet geven tot daden van geweld, belastingheffing, terechtstellingen en bovenal oorlog, dat is, het dooden van zijn naaste, wensch ik en kan ik deze dingen niet doen.»

Zoo moet tot zichzelf spreken de soldaat, wien geleerd is dat hij menschen moet dooden, en de minister, die het zijn plicht achtte den oorlog voor te bereiden, en de dagbladschrijver die tot den oorlog aanspoorde, en ieder mensch die zichzelf de vraag stelt: Wie ben ik? Wat is mijn levensbestemming?

En op 't oogenblik dat het hoofd van den Staat zal ophouden met oorlogverklaren, de soldaat met vechten, de minister met het gereedmaken van middelen tot oorlogvoeren, de journalist met tot oorlog aan te sporen — zal, zonder een enkele nieuwe instelling, schikking, evenwicht van macht, gerechtshof, die hopelooze toestand waarin de menschen zichzelven geplaatst hebben, niet alleen met betrekking tot den oorlog, maar ook tot alle andere rampen die zij zichzelf op den hals halen, zijn opgeheven.

Zoodat — hoe vreemd het lijken moge, de meest doeltreffende en zekere bevrijding der menschen van alle rampen die ze zichzelven opleggen en van den oorlog, de vreeselijkste van alle, bereikbaar is, niet door uitwendige maatregelen van algemeen karakter, maar louter door hetzelfde eenvoudige beroep op het geweten van ieder persoon afzonderlijk, dat negentienhonderd jaar geleden door Jezus gedaan was: dat ieder zich zou bekeeren en zichzelf afvragen wie hij is, waarom hij leeft en wat hij moest doen en niet moest doen.

VII

Het kwaad waaronder de menschen van onzen tijd lijden, wordt veroorzaakt door het feit dat de meerderheid leeft zonder datgene wat alleen een redelijke leiding voor de werkzaamheid der menschen biedt — n.l. zonder godsdienst. Niet die godsdienst welke in 't geloof aan dogma's bestaat, of in de vervulling van plechtigheden die aan de vromen een aangename afleiding, troost of prikkel bieden, maar de godsdienst welke de betrekking van den mensch tot het Al, tot God vaststelt, en daardoor een algemeene hoogere richting geeft aan alle menschelijke werkzaamheid, en zonder welken de menschen op het peil der dieren staan en zelfs lager dan deze. Dit kwaad, wat de menschen tot onvermijdelijke vernietiging leidt, heeft zich bizonder krachtig in onzen tijd ge-

openbaard, omdat de menschen van onzen tijd, alle redelijke leiding in 't leven verloren hebbend en alle pogingen gericht houdend op ontdekkingen en verbeteringen speciaal op 't gebied van technische kennis, daarin een ontzettend vermogen over de natuurkrachten verkregen hebben; maar, daar zij alle leiding voor een redelijke toepassing dier krachten missen, hebben zij ze uit den aard der zaak ter voldoening hunner laagste en dierlijkste neigingen aangewend.

Van godsdienst verstoken, zijn de menschen, die zulk een ontzettende macht over de natuurkrachten bezitten, gelijk kinderen aan wie buskruit of een ontplofbaar gas als speelgoed gegeven is. Beschouwt men de macht die de menschen van onzen tijd bezitten en de manier waarop zij die gebruiken, dan voelt men dat zij met 't oog op hun zedelijken ontwikkelingsgraad geen recht hebben, niet alleen tot het gebruik van spoorwegen, stoom, electriciteit, telephonen, photographie, draadlooze telegraphie, maar zelfs niet tot de eenvoudige kunst om ijzer en staal te bereiden, daar zij al die verbeteringen en kunsten alleen gebruiken ter voldoening van hun lusten, voor genot, losbandigheid en tot vernieling van elkaar.

Wat moet er dan gedaan worden? Al deze verbetering van onze levensomstandigheden, al deze macht door het menschdom verkregen, wegwerpen, en vergeten wat we geleerd hebben? Dat is onmogelijk, hoe noodlottig ook 't gebruik is dat gemaakt wordt van datgene wat ons verstand verworven heeft; toch is dat alles verworven en we kunnen het niet vergeten. De vereenigingen van volken, die in den loop van eeuwen gevormd zijn, om te zetten in nieuwe vereenigingen? Nieuwe instellingen te verzinnen die de minderheid zouden beletten de meerderheid te bedriegen en te exploiteeren? Dat alles is geprobeerd en wel met grooten ijver. Al deze hersenschimmige middelen tot verbetering zijn tevens de voornaamste middelen om zichzelf te bedwelmen en de aandacht af te leiden van 't besef dat men onvermijdelijk ten verderve gaat. De grenzen der staten worden veranderd, instellingen worden gewijzigd, en kennis onder de menschen verspreid, maar met andere grenzen, andere instellingen en meerdere kennis blijven de menschen dezelfde beesten, ieder oogenblik gereed elkander in stukken te scheuren, of dezelfde slaven die zij altijd geweest zijn en zullen zijn, zoolang zij bij voortduring geleid

worden, niet door religieus bewustzijn, maar door hartstochten, theorieën en uitwendige invloeden.

De mensch heeft geen keus; hij moet òf de slaaf zijn van de meest gewetenlooze en onbeschaamdste der slaven, òf de dienaar Gods, omdat er voor den mensch maar één weg is om vrij te zijn — namelijk zijn wil één te doen zijn met Gods wil. Menschen die van godsdienst verstoken zijn, van wie sommigen den godsdienst zelf aanvallen, anderen als godsdienst die uitwendige monsterachtige vormen erkennen welke de plaats der zuivere religie hebben ingenomen, en die alleen geleid worden door hun persoonlijke begeerten, vrees, menschelijke wetten, en vooral door wederkeerig hypnotisme, kunnen niet ophouden beest of slaaf te zijn en geen uitwendige poging kan hen uit dien toestand opheffen, want alleen religie maakt den mensch vrij.

En de meeste menschen van onzen tijd zijn ervan verstoken.

VIII

«Maar om het kwade af te schaffen waaronder wij lijden» — zullen diegenen zeggen die beziggehouden worden door verschillende praktische werkzaamheden — «zou het noodig zijn dat niet alleen een stuk of wat menschen, maar dat alle menschen zich bekeerden, en dat zij daarna eenparig de bestemming van hun leven zouden verstaan in de vervulling van Gods wil en het dienen van hun naaste. Is dit mogelijk?»

Niet alleen mogelijk, is mijn antwoord, maar het is onmogelijk dat het niet zoo geschieden zou.

Het is onmogelijk voor de menschen zich niet te bekeeren, dat is: onmogelijk dat ieder mensch zou kunnen nalaten zich zelf de vraag te stellen wie hij is en waarvoor hij leeft, want de mensch als redelijk wezen kan niet leven zonder dat hij zal trachten te weten waarom hij leeft; en hij heeft zich altijd deze vraag gesteld en altijd, overeenkomstig den graad zijner ontwikkeling, haar beantwoord in zijn godsdienstleer. In onzen tijd dringt de innerlijke tegenspraak welke de menschen in zich voelen, deze vraag met bizondere beslistheid naar voren en vordert een antwoord. Het is voor de menschen van onzen tijd onmogelijk die vraag anders te beantwoorden dan door als wet des levens de menschenliefde en het dienen van onze naasten te erkennen, daar dit voor onzen tijd het

eenige redelijke antwoord is aangaande de beteekenis van het leven van den mensch, en daar dit antwoord negentien honderd jaar geleden in den Christelijken godsdienst is uitgedrukt en aan de groote meerderheid bekend is.

Dit antwoord sluimert in 't bewustzijn van alle menschen der Christen-wereld van onzen tijd, maar komt niet openlijk tot uitdrukking als gids voor ons leven, alleen omdat eenerzijds zij die het grootste gezag genieten, — de zoogenaamde geleerden, die onder de grove dwaling zitten dat religie een tijdelijke sport is in de ontwikkeling der menschheid, waarover zij thans heen is, en dat de menschen zonder godsdienst kunnen leven, — deze dwaling inprenten aan diegenen van 't volk die beginnen te ontwikkelen; en anderzijds omdat zij die de macht in handen hebben soms bewust, doch vaak onbewust (onder de dwaalopvatting dat kerkgeloof hetzelfde is als Christelijk geloof) in het volk ruw bijgeloof steunen en aanwakkeren, dat als Christelijk geloof versleten wordt.

Werden alleen deze twee misleidingen uitgeroeid, dan zou de ware religie die in de menschen van onzen tijd sluimert, noodzakelijkerwijze duidelijk aan 't licht komen.

Om dit teweeg te brengen is het noodig dat eenerzijds de geleerden gingen begrijpen dat het beginsel van broederschap van alle menschen, en de regel anderen niet te behandelen zooals men niet wenscht zelf behandeld te worden, niet maar een toevallig bedenksel is onder een massa menschelijke theorieën, dat aan allerlei andere beschouwingen ondergeschikt gemaakt kan worden, maar een onaantastbaar beginsel is, dat hooger staat dan al het andere, en dat voortvloeit uit de onveranderlijke betrekking van den mensch met het Eeuwige, met God, en dat dit religie is, volkomen religie en daarom altijd van kracht.

Anderzijds is het noodig dat degenen die bewust of onbewust grof bijgeloof onder 't mom van Christendom prediken, gaan begrijpen dat al die dogma's, sacramenten en plechtigheden, welke zij handhaven en prediken, niet, zooals zij meenen, onschadelijk zijn, doch verderfelijk in de hoogste mate, daar zij voor de menschen die religieuze kernwaarheid verbergen, welke wordt uitgedrukt in de vervulling van Gods wil, in het dienen van menschen, en dat de regel om jegens anderen te handelen zooals men zou willen dat anderen jegens

ons handelden, niet maar een der voorschriften van den Christelijken godsdienst is, maar het geheel van de praktijk van den godsdienst omvat, gelijk in de Evangeliën vermeld staat.

Om te verkrijgen dat de menschen van onzen tijd zich eenparig de vraag omtrent de beteekenis des levens voor den geest stellen en haar eenparig beantwoorden, is het alleen noodig dat degenen die zich als verlicht beschouwen, ophouden te denken en aan andere geslachten in te prenten dat religie atavisme is, (dat is, het wederopleven van een wilden toestand die achter ons ligt,) en dat om goed te leven verbreiding van kennis voldoende is — van de meest verschillende kennis welke op een of andere manier de menschen tot gerechtigheid en een zedelijk leven brengen moet. Die menschen moesten inplaats hiervan leeren inzien dat, opdat de menschheid een goed leven leide, religie onmisbaar is en dat die religie reeds bestaat en leeft in het bewustzijn onzer tijdgenooten. Degenen die al dan niet met voordacht de menigte dom houden door kerkelijke bijgeloovigheden, moesten daarmee ophouden en erkennen dat datgene wat belangrijk en bindend is in 't Christendom niet de doop is, noch het avondmaal, noch 't belijden van dogma's enz. maar alleen liefde tot God en de naasten en de vervulling van 't gebod om jegens anderen te handelen zooals men wenscht dat anderen ons behandelen zullen — en dat hierin de gansche wet en de profeten vervat zijn.

Wanneer alleen maar zoowel de schijn-Christenen als de geleerden deze eenvoudige, heldere en noodige waarheden verstonden en ze aan de kinderen en onontwikkelden preekten, zooals zij thans hun ingewikkelde, verwarde en onnoodige theorieën verkondigen, dan zouden alle menschen eenparig de beteekenis van hun leven verstaan en allen dezelfde plichten erkennen als uitvloeisels van deze beteekenis.

IX

Maar: «Hoe moeten we nu handelen, wij Russen op dit oogenblik, nu onze vijanden ons reeds aangevallen hebben, onze manschappen dooden en ons bedreigen» — zoo zal men mij vragen; hoe behoort nu een Russisch soldaat, officier, generaal, Tsaar of particulier te handelen? Moeten we nu maar voetstoots toelaten dat onze vijanden onze bezittingen vernielen,

zich van de vruchten van onzen arbeid meester maken, gevangenen wegvoeren, onze mannen dooden? Wat moeten we doen nu deze oorlog eenmaal begonnen is?»

Maar voordat het werk van den oorlog begonnen was, door wie dan ook — ieder mensch die goed uit z'n oogen kijkt moet dit maar beantwoorden — vóór al het andere was het werk van mijn leven begonnen. En het werk van mijn leven heeft niets te maken met erkenning van de rechten van Chineezen, Japanners of Russen op Port Arthur. Het werk van mijn leven bestaat in 't vervullen van den wil van Hem die mij in dit leven gezonden heeft. Die wil is mij bekend. Die wil is dat ik mijn naaste zal liefhebben en dienen. Waarom zou ik dan, gehoor gevende aan tijdelijke, toevallige, onredelijke en wreede eischen, afwijken van de bekende eeuwige en onveranderlijke wet van mijn gansche leven? Indien er een God is, zal Hij mij niet vragen wanneer ik sterf (wat op elk oogenblik geschieden kan) of ik Tsjinampo met zijn opslagplaatsen van hout, of Port Arthur, of zelfs dat samenstel wat men het Russische Rijk noemt, behield, wat Hij niet aan mijn zorg toevertrouwde; maar Hij zal mij vragen wat ik gedaan heb met het leven wat Hij te mijner beschikking stelde — gebruikte ik het voor het doel waartoe het bestemd was, en onder de voorwaarden ter welker vervulling het mij was toevertrouwd? Heb ik Zijn wet vervuld?

Zoodat op deze vraag wat er thans gedaan moet worden nu de oorlog begonnen is, er voor mij, die zijn bestemming kent, welke betrekking ik ook bekleeden mag, geen ander antwoord mogelijk is dan dit: — welke ook mijn omstandigheden zijn, of de oorlog begonnen is of niet, of duizenden Russen of Japanners gedood worden, of niet alleen Port Arthur, maar St. Petersburg en Moskou worden ingenomen — ik kan niet anders handelen dan zooals God van mij verlangt, en derhalve kan ik als mensch noch rechtstreeks noch zijdelings, noch door het voeren van oorlog, noch door het helpen daaraan, noch door het aansporen daartoe, deelhebben in den oorlog; ik kan het niet, ik wensch het niet, en ik wil niet. Wat het onmiddellijk of meer verwijderd gevolg zal zijn van mijn ophouden datgene te doen wat in strijd met Gods wil is, weet ik niet en kan ik niet weten, maar ik geloof dat er uit het

vervullen van Gods wil niets kan volgen dan wat goed voor mij en voor alle menschen is.

Men spreekt met ontzetting over 't geen gebeuren kon indien wij, Russen, op dit oogenblik met strijden ophielden en aan de Japanners afstonden wat zij van ons verlangden.

Maar als het waar is dat de verlossing der menschheid van verdierlijking en zelfvernietiging alleen daarin ligt dat de menschen dien waren godsdienst aannemen welke verlangt dat wij onze naasten liefhebben en dienen (waarmee men het onmogelijk *niet* eens kan zijn), dan maakt iedere oorlog, ieder uur strijden, en mijn aandeel eraan de verwezenlijking van deze eenig mogelijke uitredding alleen maar des te moeilijker.

Zoodat, zelfs al plaatst men zich op het wankelbare standpunt, zijn daden te beoordeelen naar hun vermoedelijke gevolgen — zelfs dan zou het overgeven door de Russen aan de Japanners van alles wat dezen van ons verlangen, behalve nog het ontwijfelbare voordeel dat het vernielen en moorden ophield, een toenadering zijn tot het eenige middel om de menschheid van ondergang te redden — terwijl daarentegen het voortzetten van den oorlog, hoe deze ook mag afloopen, dat eenige middel tot redding zal verschuiven.

«Toch al ware dit zoo» werd geantwoord, «kunnen oorlogen toch alleen ophouden als alle menschen — of de meerderheid — weigeren zal er deel aan te hebben. Maar de weigering van een man, of hij Tsaar is of soldaat, zou alleen onnoodig en zonder 't minste voordeel voor iemand zijn leven verderven. Indien de Russische Tsaar nu den oorlog zou willen stuiten, zou hij onttroond en misschien gedood worden om van hem ontslagen te worden; als een gewoon mensch den krijgsdienst zou weigeren zou hij naar een strafbataillon gezonden en misschien gefusilleerd worden. Waarom dan zou iemand zonder 't minste nut zijn leven wegwerpen dat ten nutte van de gemeenschap zou kunnen zijn?» is de gewone vraag dergenen die niet denken aan de bestemming van hun leven en deze dus niet begrijpen.

Maar dit zijn niet de woorden en gedachten van iemand die de bestemming van zijn leven verstaat — van een religieus mensch. Zoo iemand wordt in zijn handelingen niet geleid door de vermoedelijke gevolgen van zijn daad, maar door het bewustzijn van de bestemming van zijn leven.

Een fabrieksarbeider gaat naar zijn fabriek en verricht daar het hem opgedragen werk zonder zich af te vragen wat er de gevolgen van zullen zijn. Op dezelfde wijze handelt een soldaat als uitvoerder van den wil zijner superieuren. Zoo handelt een religieus mensch die 't werk vervult hem door God voorgeschreven, zonder te beredeneeren wat juist het gevolg van dat werk zal zijn. Derhalve is het voor een religieus mensch de vraag niet of veel of weinig menschen handelen zooals hij, of wat er met hem gebeuren kan als hij doet wat hij zou moeten doen. Hij weet dat er buiten leven en dood niets gebeuren kan, en dat leven en dood in de handen zijn van God wien hij gehoorzaamt.

Een religieus mensch handelt zóó en niet anders, niet omdat hij verlangt alsdus te handelen, noch omdat het voor hem zelf of voor anderen voordeelig is, maar omdat hij, geloovend dat zijn leven in Gods hand is, niet anders handelen kan.

Hierin ligt het bizondere dat de handelingen van religieuze menschen kenmerkt, en dit is de reden dat de verlossing der menschen uit de rampen die zij over zichzelven brengen, alleen kan verwezenlijkt worden in die mate waarin zij in hun leven geleid worden, niet door voordeel noch door redeneeringen, maar door religieus bewustzijn.

X

«Maar als de vijand ons aanvalt?»

«Hebt uw vijanden lief en ge zult geen vijanden hebben» wordt in de leer der Twaalf Apostelen gezegd. Dit antwoord is niet maar 'n woordenspel, zooals diegenen zich zouden kunnen verbeelden die gewoon zijn te denken dat het prediken van liefde tot onze vijanden iets overdrevens is en niet datgene beduidt wat gezegd wordt, maar iets anders. Dit antwoord duidt integendeel een zeer duidelijke en bepaalde gedragslijn en haar gevolgen aan.

Zijn vijanden liefhebben — de Japanners, de Chineezen, die gele volken tegen wie domme lieden onzen haat nu trachten aan te wakkeren — beduidt *niet* hen te dooden ten einde het recht te hebben hen met opium te vergiftigen zooals de Engelschen deden; beduidt niet hen te dooden om hun land in bezit te nemen, zooals door de Franschen, de Russen en

voor den mensch noodig is, dat men zonder religie geen goed leven kan leiden, en dat wat men wetenschap noemt, de religie niet vervangen kan; en voorts dat de machthebbenden die de oude holle godsdienstvormen in stand houden, leeren inzien dat hetgeen zij steunen en prediken onder den naam godsdienst niet alleen geen godsdienst is, maar de voornaamste hinderpaal voor de menschen om zich den waren godsdienst, welken zij reeds kennen en welke hen alleen van hun rampen kan bevrijden, eigen te maken. Derhalve bestaat het eenige zekere middel tot verlossing der menschheid eenvoudig in niet langer datgene te doen wat de menschen belet om van de ware religie, die reeds in hun bewustheid leeft, vervuld te worden.

XI

Ik had dit artikel juist voltooid toen 't bericht mij bereikte van de vernietiging van 600 onschuldige levens bij Port Arthur. Men zou kunnen denken dat het doellooze lijden en sterven van deze ongelukkige misleide mannen, die zoo noodeloos en op zoo vreeselijke wijze gestorven zijn, voldoende zou wezen om hen, die de oorzaak van hun ondergang zijn, uit den droom te helpen. Ik bedoel hiermee niet Makaroff en andere officieren — al deze menschen wisten wat zij deden en waartoe, en zij deden dit vrijwillig, voor persoonlijk voordeel en uit eerzucht, terwijl ze zichzelf wijsmaakten dat het uit vaderlandsliefde was, een voorwendsel dat alleen daarom niet veroordeeld wordt omdat het algemeen is; -- maar ik doel meer bepaald op die ongelukkigen, uit alle deelen van Rusland bij elkaar gesleept, die met behulp van godsdienstig bedrog en uit vrees voor straf uit een eerlijk, zedelijk, nuttig werkzaan gezinsleven gerukt, naar het ander eind der wereld gestuurd werden, geplaatst werden op een onzinnig wreede slachtmachine, en in stukken gescheurd, met die stomme machine in de diepte gesleurd zijn, zonder eenige noodzakelijkheid of de mogelijkheid eenig voordeel te hebben van al hun ontberingen, inspanning en lijden of van den dood die hen overviel.

In 1830, tijdens den Poolschen oorlog, zeide de adjudant Vilijinsky, welke door Klopitsky naar St. Petersburg gezonden was, in een gesprek in 't Fransch met Dibitch, als antwoord

op den eisch van laatstgenoemden dat de Russische troepen Polen zouden binnenrukken:

«Mijnheer de Maarschalk, ik meen dat het in dat geval voor het Poolsche volk ten eenenmale onmogelijk zal zijn dit manifest te aanvaarden . . . »

«Geloof me, de Keizer zal geen verdere tegemoetkomingen doen.»

«Dan voorzie ik dat er helaas oorlog zal komen, dat er veel bloed gestort zal worden en er veel ongelukkige slachtoffers zullen zijn.»

«Geloof dat niet; er zullen hoogstens tienduizend aan beide zijden omkomen, en dat is alles» zeide Dibitch met zijn Duitsch accent,[1]) ten volle overtuigd dat hij met een ander man, even wreed en even vreemd aan het Russische en Poolsche leven als hij zelf — Nikolaas I —, het recht had al dan niet tien- of honderdduizend Russen en Polen ten doode te doemen.

Men zou zoo iets nauwelijks kunnen gelooven, zoo zinneloos en vreeselijk is het; en toch was het zoo: zestigduizend mannen, die hun gezin onderhielden, verloren het leven door den wil van die lieden. En nu geschiedt juist hetzelfde.

Ten einde de Japanners uit Mantsjoerije te houden en ze uit Korea te verdrijven, zullen niet alleen tienduizend maar naar alle waarschijnlijkheid vijftigduizend en meer menschenlevens moeten opgeofferd worden. Ik weet niet of Nikolaas II en Koeropatkin evenals Dibitch in ronde woorden zeggen dat niet meer dan vijftigduizend levens hiervoor aan de Russische zijde alleen noodig zullen zijn, dit alleen en niet meer; maar zij denken het — 't kan niet anders of ze denken het, omdat het werk dat zij doen voor zichzelf spreekt; die eindelooze stroom van ongelukkige misleide Russische boeren, die thans bij duizenden naar het verre Oosten worden gevoerd — dit zijn ze: «niet meer dan vijftigduizend levende Russische mannen» welke Nikolaas Romanoff en Alexis Koerapatkin hebben besloten dat gedood mogen worden, en die gedood zullen worden tot steun van die domheden,

[1]) Vilijinsky voegt er voor zichzelf bij: — De veldmaarschalk dacht toen niet dat er meer dan zestigduizend Russen alleen in dezen oorlog zouden omkomen, niet zoozeer door 't vijandelijk vuur als door ziekte — en evenmin dat hij zelf onder dat getal zou behooren.

rooverijen en allerlei schandelijkheden die in China en Korea verricht zijn door onzedelijke heerschzuchtigen, die thans vredig in hun paleizen zitten en nieuwen roem en nieuw voordeel verwachten van de slachting dezer vijftigduizend ongelukkige bedrogen Russische arbeiders, die nergens schuld aan hebben en niets winnen kunnen door hun lijden en dood. Terwille van het land van andere volken, waarop de Russen geen recht hebben, wat misdadiglijk aan zijn wettige eigenaars ontrukt is en wat inderdaad zelfs niet noodig is voor de Russen — en ook terwille van de duistere handelingen van speculators, die in Korea geld willen slaan uit bosschen van anderen — worden vele millioenen gelds verkwist — dat is: een groot deel van het werk van het heele Russische volk, terwijl de toekomstige geslachten van dit volk met schulden belast, zijn beste werkers aan den arbeid onttrokken, en vele tientallen van duizenden zijner zonen meedoogenloos ten doode gedoemd worden. En de vernietiging dier ongelukkigen is reeds begonnen. Meer nog: de oorlog wordt geleid door hen die hem zoo slecht, zoo nalatig hebben voorbereid; alles is zoo onverwacht, zoo weinig gereed, dat, zooals een blad erkent, de voornaamste kans van Rusland op overwinning in het feit ligt dat het een onuitputtelijke hoeveelheid menschenmateriaal bezit. Daarop vertrouwen degenen die tienduizenden Russen in den dood zenden!

Men zegt openlijk dat de treurige tegenspoeden van onze vloot weder te land moeten worden goedgemaakt. In duidelijke woorden wil dit zeggen, dat nu de autoriteiten de dingen op zee slecht hebben ingericht en door hun verzuim niet alleen de millioenen van het volk maar duizenden levens verloren hebben doen gaan, wij dit op kunnen halen door te land eenige tienduizenden meer ter dood te veroordeelen!

Als een leger kruipende sprinkhanen een rivier ontmoet dan verdrinken de onderste lagen der massa, totdat door de lichamen der verdronkenen een brug gevormd wordt waar de bovenste rijen overheen kunnen. Op dezelfde manier wordt over het Russische volk beschikt.

Zoo begint reeds de eerste onderlaag te verdrinken, den weg wijzend aan duizenden anderen, die allen eveneens zullen omkomen.

En beginnen degenen die dit vreeselijke werk hebben aan-

gevangen, geleid en gesteund, hun zonde, hun misdaad in te zien? Niet in 't minst. Ze zijn ten volle overtuigd dat ze hun plicht vervuld hebben en nog vervullen, en zijn trotsch op hun werk.

Iedereen spreekt over 't verlies van den dapperen Makaroff, die, zooals allen erkennen, heel handig was in 't dooden van menschen; zij betreuren 't verlies van het prachtige gezonken slacht-vaartuig dat zooveel millioenen roebels heeft gekost; zij bepraten de kwestie hoe een tweeden moordenaar te vinden die even knap is als de arme Makaroff, zij vinden nieuwe en nog doeltreffender moordwerktuigen uit, en alle schuldige lieden die aan dit vreeselijke werk deel hebben, van af den Tsaar tot den nederigsten journalist roepen allen als met één stem om nieuwe krankzinnigheden, nieuwe wreedheden, om de ruwheid en den haat hunner medemenschen te vermeerderen.

«Marakoff is niet de eenige man in Rusland, en iedere admiraal die in zijn positie geplaatst wordt zal zijn voetstappen volgen en het plan en de denkbeelden van Makaroff voortzetten, die als een held in den strijd gevallen is,» schrijft de *Novoe Vremyä*.

«Laat ons ernstig God bidden voor hen die hun levens geofferd hebben voor het heilige Vaderland, zonder een oogenblik te betwijfelen dat het Vaderland ons nieuwe zonen zal geven, even krachtig, voor den verderen strijd, en in hen een onuitputtelijke bron van kracht voor een waardige voltooiing van het werk,» schrijft de St. Petersburger *Viedomostie*.

«Een rijpe natie zal uit de nederlaag, hoe zonder voorbeeld ook, geen ander besluit trekken dan dat wij den strijd behooren voort te zetten met meerder kracht en ten einde te brengen; laat ons daartoe in ons zelf nieuwe kracht vinden; nieuwe helden van denzelfden geest zullen opstaan,» schrijft de *Roess*; enz.

Zoo gaat het moorden en iedere soort van misdaad met te grooter woede voort. Men bewondert geestdriftig den krijgshaftigen geest der vrijwilligers, die onverwacht vijftig medemenschen overvallen en hen allen dooden, of een dorp bezetten en de geheele bevolking over de kling jagen, of hen die van spionneeren beschuldigd worden, ophangen of doodschieten — wat precies dezelfde daad is welke aan onze

zijde voortdurend geschiedt en als onvermijdelijk noodig wordt beschouwd. Berichten van deze misdaden worden in pralige telegrammen aan den hoofdleider ervan, den Tsaar, gezonden, die ter beantwoording aan zijn deugdzame troepen zijn zegen zendt op 't voortzetten van zulke daden.

Is het niet klaarblijkelijk dat indien er uit dezen toestand een uitredding mogelijk is, het alleen die is welke Jezus leert? —

«Zoekt eerst het Koninkrijk Gods en zijn gerechtigheid (wat binnen in u is) en al het overige — dat is alle welvaart in het leven waar de mensch naar streeft — zal u van zelf worden toegeworpen.»

Aldus is de wet des levens: welvaart wordt verkregen niet wanneer de mensch er naar streeft — want integendeel verwijdert dit streven den mensch meerendeels van hetgeen hij zoekt te bereiken; maar alleen wanneer de mensch, zonder aan 't bereiken van welvaart te denken, naar de volkomenste vervulling streeft van datgene wat hij voor God, voor de Bron en de Wet zijns levens, als goed beschouwt.

Dan alleen wordt als toevallig bijkomend iets de stoffelijke welvaart ook verkregen.

Zoodat er slechts één ware uitredding voor den mensch is: de vervulling van den wil van God door ieder persoon op zichzelf in zijn eigen binnenste — dat is: in dat deel van 't heelal 't welk alleen aan zijn macht onderworpen is. Hierin ligt de voornaamste, de eenige bestemming van elk individu, en tevens is dit het eenige middel waardoor ieder individu anderen beinvloeden kan; en daarom behooren hierop en hierop alleen, alle pogingen van alle menschen gericht te worden.

2 Mei 1904.

XII

Juist had ik de laatste der voorafgaande bladzijden van dit artikel verzonden toen het vreeselijke nieuws kwam van een nieuwe ongerechtigheid welke aan het Russische volk begaan is door die lichtvaardige lieden, welke, door hun macht verbijsterd, zich het recht hebben aangematigd het volk te drillen. Weer hebben ruwe en kruipende slaven van slaven, in verschillende fraaie pakjes gestoken — allerlei soorten van generaals die zich willen onderscheiden of elkaar een vlieg afvangen, of het recht verdienen om nog een sterretje, kwastje

of stukje lint aan hun idioten glimmenden opschik toe te voegen, of anders uit domheid of roekeloosheid — weer hebben die ellendige nietswaardige lieden onder vreeselijk lijden duizenden eerlijke, brave, hardwerkende arbeiders, die hen voeden, vernietigd. En wederom verwekt die zonde niet slechts geen nadenken en berouw bij degenen die er verantwoordelijk voor zijn, maar men leest en hoort niet anders dan dat het noodig is ten spoedigste nog een grooter aantal menschen te verminken en te slachten en nog meer families, zoowel Russen als Japanners, ten ondergang te brengen.

En daarenboven, ten einde het publiek op nieuwe wandaden van dit soort voor te bereiden, trachten de bewerkers van deze misdaden, — verre van te erkennen 't geen voor ieder blijkbaar is, nl. dat deze gebeurtenis voor de Russen, zelfs van uit hun vaderlandslievend militair gezichtspunt, een schandelijke nederlaag was — aan het lichtgeloovige volk te verzekeren dat die ongelukkige Russische werklieden — in een val gelokt als vee in een slachthuis zoodat vele duizenden gedood en verminkt zijn, alleen omdat een generaal niet begreep wat een andere generaal gezegd had — een heldhaftige daad verricht hebben omdat diegenen van hen die niet weg konden loopen, gedood werden en die wèl weg konden loopen, in 't leven bleven. Wat het feit betreft dat een van deze vreeselijke onzedelijke en wreede menschen die door de titels «generaal» en «admiraal» worden aangeduid, een troep vreedzame Japanners verdronk, wordt dit ook als een groote en roemvolle heldendaad beschreven, waarover de Russen blijde moeten zijn. En in alle bladen wordt deze vreeselijke oproep tot moord gedrukt: —

«Laten de tweeduizend Russische soldaten aan de Yalve gedood, benevens de beschadigde Retvisan en haar zusterschepen, en onze verloren torpedobooten onze kruisers leeren welke verwoesting zij moeten aanrichten op de kusten van dat lage Japan. Japan heeft zijn soldaten gezonden om Russisch bloed te vergieten, en het verdient daarom geen kwartier.

Geen zondige sentimentaliteit komt thans te pas; we moeten strijden en zulke hevige slagen toebrengen dat de herinnering eraan de verraderlijke harten der Japanners zal doen sidderen. Nu is de tijd gekomen voor de kruisers om zee te kiezen

en de Japansche steden in de asch te leggen en als een vreeselijke ramp te strijken langs de schoone kusten. Geen overgevoeligheid meer!»

Het verschrikkelijke werk dat begonnen was, is voortgezet. Roof, geweld, moord, huichelarij, diefstal, en bovenal, het vreeselijkste bedrog — de verdraaiing van godsdienstige leeringen, zoowel de Christelijke als de Boeddhistische — gaat voort.

De Tsaar, de persoon die de voornaamste verantwoordelijkheid heeft, gaat voort zijn troepen te inspecteeren, hen te danken, beloonen en bemoedigen; hij vaardigt een edict uit tot oproeping der reserves; zijn trouwe onderdanen offeren telkens weer hun eigendommen en levens aan de voeten van hem dien zij, alleen met de lippen, hun aangebeden Heerscher noemen. Anderzijds, begeerig om boven elkaar uit te munten in daden en niet alleen in woorden, rukt men de vaders en broodwinners van hun verweesde gezinnen weg, hen voorbereidend voor menschenmoord. Hoe erger 't met den toestand van Rusland gesteld is, des te brutaler liegen de journalisten er op los, schandelijke nederlagen in overwinningen vervormend, daar ze heel goed weten dat niemand hen zal tegenspreken, en kalm brengen zij geld bijeen van steunpenningen en verkoopingen. Hoe meer geld en arbeid van 't volk aan den oorlog gewijd wordt, des te meer wordt door verschillende hooggeplaatste personen en speculanten in den zak gestoken, want ze weten dat niemand hen zal aanklagen omdat iedereen het doet. De militairen, op moord gedresseerd, die jaren lang vertoefd hebben in een school van onmenschelijkheid, ruwheid en luiheid, zijn blij — arme menschen — omdat, behalve een hooger soldij, het gedood worden van hun superieuren open plaatsen geeft voor bevordering.

Christelijke geestelijken gaan voort de menschen op te wekken tot de grootste der misdaden, gaan voort heiligschennis te plegen, door God te bidden om hulp in den oorlog; en in plaats van hem te veroordeelen, prijzen zij den geestelijke die, met het kruis in de hand op het tooneel van den moord zelf, de menschen tot de misdaad aanzette.

Hetzelfde gebeurt in Japan. De verblinde Japanners trekken met nog grooter vuur uit om te moorden, dank zij hun overwinningen; de Mikado houdt ook inspectie over zijn troepen

en beloont ze ook; tal van generaals bluffen op hun dapperheid en meenen dat ze, nu ze het moordwerk geleerd hebben, ook verlicht zijn geworden. En ook jammeren de ongelukkige werklieden die van hun nuttigen arbeid en hun gezinnen worden losgerukt. Eveneens liegen de journalisten en verblijden zich over hun overwinningen. En vermoedelijk — want waar moord tot deugd wordt verheven kan iedere soort van ondeugd bloeien — zullen ook allerlei soort van bevelhebbers en speculanten geld verdienen; en de Japansche theologen en godsdienstleeraars blijven evenmin als de militairen in de techniek van bewapening bij de Europeanen achter in de techniek van godsdienstig bedrog en heiligschennis: want ze verdraaien de groote Boeddhistische leer door niet alleen den moord, welke Boeddha verbood, toe te staan maar zelfs te rechtvaardigen. De Boeddhistische geleerde Soijen-Shaku, overste over 800 kloosters, verklaart dat hoewel Boeddha het dooden van menschen verbood, hij ook zeide dat hij nooit vrede kon hebben eer alle wezens vereenigd zijn in het oneindige liefdehart aller dingen, en dat derhalve om datgene in harmonie te brengen wat tegenstrijdig is, het noodig is te strijden en menschen te dooden.

Het is alsof nooit de Christelijke of Boeddhistische leer omtrent de eenheid van geest der menschen, de broederschap der menscheid, liefde, mededoogen en de heiligheid van 't menschenleven bestaan had. Menschen, zoowel Japanners als Russen, reeds verlicht door de waarheid, werpen zich toch als wilde beesten, neen erger dan deze, op elkaar met 't eenig verlangen om zooveel levens te vernietigen als mogelijk is. Duizenden ongelukkigen jammeren en krimpen onder 't hevigste lijden en sterven in doodsangst in de Japansche en Russische veldhospitalen, terwijl zij zichzelf verward afvragen waarom dit vreeselijke met hen gedaan is, terwijl duizenden anderen reeds in of op de aarde liggen te rotten of als gezwollen, in ontbinding verkeerende lijken op zee drijven. En vele tienduizenden vrouwen, vaders, moeders en kinderen treuren om hun broodwinners die nutteloos gedood zijn. Toch is dit alles nog te weinig, steeds worden er nieuwe slachtoffers gereed gemaakt. Wat de Russische moordorganisators het meest bekommert is, dat van Russische zijde de stroom kanonnenvleesch — drie duizend man per dag ter

vernietiging gedoemd — geen minuut onderbroken worde. De Japanners zijn vol zorg voor 't zelfde. De sprinkhanen worden zonder ophouden de rivier in gedreven, opdat de rijen die na hen komen, over hun lichamen zullen kunnen heengaan.

Wanneer zal dit ophouden, en het bedrogen volk ten laatste tot bezinning komen en zeggen: «Goed, ga dan zelf, gij hartelooze Tsaars, Mikado's, ministers, bisschoppen, priesters, generaals, dagbladschrijvers, speculanten of hoe men u noemen mag — ga zelf onder het vuur van bommen en granaten, maar wij wenschen dat niet en zullen het ook niet. Laat ons in vrede ploegen, zaaien en bouwen en u voeden, gij luiaards.»

Het zou zoo natuurlijk zijn dit nu te zeggen, nu in ons midden in Rusland het weenen en klagen gehoord wordt van honderdduizenden moeders, vrouwen en kinderen, aan wie hun broodwinners ontrukt worden, de zoogenaamde «reserve». Deze lieden, de meerderheid van de reserve, zijn in staat te lezen; zij weten wat het Verre Oosten is, zij weten dat daar oorlog is niet om iets wat voor Rusland ook maar in 't minst noodig is, maar terwille van gescharrel met stukken land van vreemden, gepacht land zooals zij 't zelf noemen, waarop het aan eenige bedorven speculanten voordeelig scheen spoor wegen te bouwen en aldus winst te behalen, ook weten zij of kunnen zij weten dat zij gedood zullen worden als schapen in een slachthuis, daar de Japanners in 't bezit zijn van de nieuwst verbeterde moordwerktuigen, wat wij niet zijn, daar de Russische autoriteiten die hun lieden in den dood zenden, niet bij tijds gedacht hebben hen van dezelfde wapenen als de Japanners te voorzien. Voor wie dit alles weten zou het werkelijk zoo natuurlijk zijn te zeggen: «Gaat gijlieden die dit alles aan den gang hebt gebracht, voor wien oorlog noodig is en die het goedpraat; gaat gijlieden, en stelt u tegenover de Japansche kogels en mijnen, maar wij zullen niet gaan, niet alleen omdat we dat niet noodig vinden, maar we kunnen niet inzien hoe het voor iemand noodig zou kunnen zijn.»

Maar neen, ze zeggen dit niet, ze gaan, en zullen blijven gaan; ze kunnen niet anders doen zoolang zij vreezen hetgeen het lichaam verderft en niet hetgeen zoowel lichaam als ziel verderft.

«Of we gedood zullen worden» redeneeren ze, «of in die

tsjuiampo's, of hoe men ze ook noemt verminkt zullen worden, of waarheen men ons voeren zal dat weten we niet; toch kan 't gebeuren dat we er ongedeerd afkomen, en misschien wel met belooningen en eer, zooals die zeelieden die nu door heel Rusland gevierd worden, omdat de Japansche bommen en kogels niet hèn troffen maar iemand anders; terwijl als we weigeren, men ons zeker in de gevangenis zet, waar we honger lijden en geslagen worden, om ten slotte naar Yakoetsk verbannen en misschien wel onmiddellijk gedood te worden.» Zoo gaan ze, met wanhoop in 't hart, en verlaten ze een goed zedelijk leven, hun vrouwen en kinderen.

Gisteren ontmoette ik een soldaat, reservist, in gezelschap van zijn moeder en zijn vrouw. Alle drie reden in een kar; hij had wat te veel gedronken; 't gezicht van zijn vrouw was gezwollen van 't schreien. Hij riep me toe:

— Vaarwel Lyof Nikolaewitch, ik ga naar 't Verre Oosten.

— Zoo, gaat ge daar vechten?

— Nu, er moet toch door iemand gevochten worden!

— Niemand behoeft te vechten!

Hij dacht een oogenblik na. — Maar wat zou men dan moeten doen om er aan te ontsnappen?

Ik zag dat hij mij begrepen had, dat hij begrepen had dat 't werk wat men hem te doen gaf, een slecht werk was.

«Hoe kan men eraan ontsnappen?» Dat is de juiste uitdrukking van de geestesgesteldheid, welke in de officieele en journalistieke wereld vertaald wordt met de woorden: «Voor het Geloof, den Tsaar en het Vaderland.» Zij die hun verhongerende gezinnen verlaten en lijden en dood tegemoet gaan, zeggen zooals zij voelen: «Hoe kan men eraan ontsnappen?» Terwijl degenen die in hun prachtige paleizen veilig zitten, zeggen dat alle Russen bereid zijn hun leven te offeren voor hun aangebeden Heerscher en voor den roem en de grootheid van Rusland.

Gisteren ontving ik van een boer dien ik ken, twee brieven, den een na den ander. De eerste luidt aldus:

«Lieve Lyof Nikolaewitch. Vandaag heb ik het officieele bericht ontvangen dat ik voor den dienst ben opgeroepen, morgen moet ik mij aan het hoofdkwartier aanmelden. Dat is alles. En daarna — naar het Verre Oosten om de Japansche kogels te ontmoeten.

«Ik zal u niet schrijven over mijn verdriet en dat van mijn gezin, want gij zult zeker geheel en al de ellende van mijn toestand en de verschrikkingen van den oorlog kennen, dit alles hebt gij reeds lang zoo smartelijk ingezien en gij begrijpt alles. Ik heb zoo verlangd u te bezoeken en met u te spreken. Ik had u een langen brief geschreven waarin ik blootlegde wat mijn ziel kwelt; maar ik had geen tijd hem over te schrijven toen ik den oproep kreeg. Wat moet mijn vrouw nu beginnen met haar vier kinderen? Natuurlijk kunt gij als oude man niets voor mijn gezin doen, maar misschien kunt gij aan uw vrienden vragen of zij in hun vrijen tijd mijn verweesd gezin een bezoek willen brengen. Ik vraag u ernstig of gij mijn vrouw wilt ontvangen en troosten wanneer zij hulp en raad bij u komt vragen, als zij met de zorg voor haar kinderen niet in staat is haar hulpeloosheid en ellende te dragen. Al kent zij u niet persoonlijk, toch heeft zij vertrouwen in uw woord en dat zegt veel.

«Ik voelde mij niet in staat aan den oproep weerstand te bieden, maar ik zeg u van te voren dat door mijn hand geen enkele Japansche familie tot weezen worden zal. Mijn God, hoe vreeselijk is dit alles — hoe ellendig en pijnlijk om allen te verlaten die het leven gelukkig maken en aan wie men verbonden is.»

De tweede brief luidt aldus: —

«Beste Lyof Nikolaewitch. Er is nog maar één dag van werkelijken dienst voorbijgegaan en toch heb ik al een eeuwigheid van wanhopige kwellingen doorgemaakt. Van 8 uur 's morgens tot 9 uur 's avonds zijn we opeengepakt en heen en weer gedrongen op het kazerneplein als een kudde vee; de komedie van geneeskundig onderzoek werd driemaal herhaald en degenen die zich ziek meldden kregen het merk «geschikt» alvorens ze maar tien minuten bekeken waren. Toen wij, die tweeduizend geschikte personen, van den militairen kommandant naar de kazerne gedreven werden, stonden er langs den weg wel een werst lang een menigte van bloedverwanten, moeders en vrouwen met kinderen op den arm; en ge hadt moeten zien hoe zij hun vaders, echtgenooten en zonen omhelsden en hopeloos jammerend de armen om hun hals sloegen! Gewoonlijk houd ik mij nog al in en kan ik mijn gevoel bedwingen, maar ik kon me niet goedhouden en huilde ook.»

(In journalistische taal wordt ditzelfde aldus uitgedrukt: «De uitbarsting van vaderlandslievend gevoel was ontzaglijk.»)

«Met welken maatstaf kan al die massa van jammer gemeten worden, welke zich thans over bijna een derde deel der wereld verbreidt? En wij, wij zijn nu maar dat kanonnenvoer, dat in de naaste toekomst zal geofferd worden aan den god der wraak en der verschrikking.

«Ik kan niet tot innerlijken vrede komen. O! hoe vervloek ik mij zelf om deze tweeslachtigheid, die mij belet één Meester en God te dienen!»

Deze man is nog niet vast genoeg overtuigd dat datgene wat het lichaam verwoest, niet vreeselijk is, maar wel dat wat zoowel lichaam als ziel verwoest, en daarom kan hij niet weigeren te gaan; toch belooft hij reeds vooraf, bij 't verlaten van zijn eigen gezin, dat door hem geen enkele Japansche familie van haar vader beroofd zal worden; hij gelooft in de groote wet van God, de wet van alle godsdiensten — jegens anderen te handelen zooals men zou wenschen dat anderen jegens ons zouden handelen. Van zulke menschen, die deze wet meer of minder bewust erkennen, zijn er in onzen tijd, niet alleen in de Christen-wereld maar ook in de Boeddhistische, Mohammedaansche, Confuciaansche en Brahmaansche wereld niet slechts duizenden maar millioenen.

Er zijn ware helden — niet die welke thans feestelijk onthaald worden omdat zij, die anderen hebben willen dooden, niet zelf zijn gedood — maar ware helden, die in gevangenissen zijn opgesloten of naar de provincie Yakoetsk verbannen, omdat ze beslist geweigerd hebben in de rangen der moordenaars te treden, en die het martelaarschap verkozen hebben boven deze afwijking van de wet van Jezus. Ook zijn er anderen zooals degene die aan mij schreef, die wel gaan maar niet willen dooden. Maar ook de meerderheid die gaat zonder te denken, en die poogt niet te bedenken wat zij doet, voelt nu reeds in het diepst der ziel dat ze een verkeerde daad doet door gezaghebbers te gehoorzamen, welke de menschen uit hun arbeid en hun gezinnen rukken en hen uitzenden tot een noodelooze menschenslachterij, waarvan hun ziel en hun geloof een afkeer heeft; en ze gaat alleen, omdat ze aan alle zijden zoo bekneld en verstrikt is dat ze geen uitweg ziet.

Intusschen voelen zij die thuis blijven, dit niet alleen

zij weten en zeggen het. Gisteren ontmoette ik op den straatweg eenige boeren die uit Toela terugkwamen. Een hunner las een blaadje terwijl hij naast zijn kar liep.

Ik vroeg: «Wat is dat? een bulletin?»

«Dit is een van gisteren, maar hier is er een van vandaag.»

Hij nam een tweede uit zijn zak We hielden stil. Ik las het.

«Ge hadt moeten zien wat er gisteren aan het station gebeurde,» zei hij; «het was vreeselijk. Vrouwen, kinderen, meer dan duizend stonden te huilen. Ze drongen om den trein heen, maar mochten niet verder. Vreemden die er naar keken schreiden ook. Een vrouw uit Toela hijgde naar adem en viel dood neer; ze had vijf kinderen. Ze zijn in verschillende inrichtingen opgenomen, maar toch moest de vader weg... Wat hebben wij met dat Mantsjoerije of hoe ze het noemen, noodig? Hier is land genoeg. En wat een massa menschen en eigendommen zijn gedood en vernield.»

Ja, de menschen staan nu heel anders tegenover den oorlog dan vroeger, zelfs dan in 1877, wat nog niet zoo lang geleden is. Wat nu gebeurt is nog nooit te voren aanschouwd.

De bladen deelen mee dat, bij de ontvangst van den Tsaar, die Rusland rondreist om de menschen, die naar 't moordterrein gezonden worden, te hypnotiseeren, het volk een onbeschrijfelijke geestdrift ten toon spreidt. Feitelijk wordt iets gansch anders vertoond. Van alle kanten komen berichten dat hier drie reservisten zich hebben opgehangen; ginds weer twee; weer elders heeft een vrouw wier echtgenoot weggehaald was, haar kinderen naar de kamer van het militie-comité gebracht en ze daar achtergelaten; terwijl een andere vrouw zich op de binnenplaats van den militairen kommandant heeft opgehangen. Allen zijn ontevreden, somber, wanhopig. De woorden «Voor Godsdienst, Koning en Vaderland», het volkslied en hoerageroep hebben niet meer dezelfde uitwerking op het volk als vroeger. Een andere strijd van verschillend karakter — het besef van het bedrag en de zonde van datgene waartoe het volk wordt opgeroepen, wint meer en meer veld onder 't volk.

Ja, de groote worsteling van onzen tijd is niet die, welke thans plaats vindt tusschen de Japanners en de Russen, noch die welke kan worden aangestookt tusschen het witte en gele

ras, noch die welke gevoerd wordt met mijnen, bommen en kogels, maar de geestelijke strijd, die onophoudelijk gevoerd is en nog voortgaan tusschen het ontwaakte bewustzijn der menschheid gereed zich te openbaren, en de duisternis en de last welke de menschheid omringt en verdrukt.

Toen Jezus leefde, zeide hij in vurige verwachting: «Ik ben gekomen om vuur op de aarde te werpen, en wat wil ik indien het alreede ontstoken is?» (Luk. XII:49.)

Hetgeen Jezus verlangde wordt thans vervuld, het vuur wordt ontstoken. Laat ons het niet uitdooven, maar laat ons het verbreiden en behulpzaam zijn.

13 Mei 1904.

Ik zou dit artikel nooit kunnen eindigen wanneer ik er steeds aan toevoegde wat tot bevestiging der hoofdgedachte dienen kan. Gisteren kwam bericht van het zinken der Japansche pantserschepen, en in de zoogenaamde hoogere kringen der fatsoenlijke, rijke, ontwikkelde Russische samenleving verheugt men zich zonder de minste gewetensbezwaren over den ondergang van duizend menschenlevens. Toch ontving ik heden van een eenvoudigen zeeman, die op de laagste sport der maatschappij staat, den volgenden brief: *) —

Brief van den matroos (volgt zijn voornaam, de naam van zijn vader en zijn familienaam).

«Zeer geëerde Lyof Nikolaewitch. Ik groet u met diepe buiging, met liefde, zeer geëerde Lyof Nikolaewitch.

«Ik heb uw boek gelezen. Het was heel prettig voor mij om het te lezen. Ik ben een groote liefhebber van 't lezen van uw boeken geweest. Wel, Lyof Nikolaewitch, nu hebben we oorlog, wees zoo goed en schrijf mij of het Gode welgevallig is of niet dat onze bevelhebbers ons dwingen tot dooden. Ik smeek u, Lyof Nikolaewitch, schrijf mij of de waarheid nu op aarde bestaat of niet. Zeg het mij, Lyof Nikolaewitch. Hier in de kerk wordt een gebed gelezen en de priester bidt voor het Christus-minnend leger. Is het waar of niet dat God van oorlog houdt? Ik smeek u Lyof Nikolaewitch, hebt gij ook boeken waaruit ik zou kunnen zien of er waarheid op aarde bestaat of niet? Zend mij zulke boeken,

*) (een brief vol fouten in stijl, taal en schrijfwijze.)

Ik zal betalen wat ze kosten. Ik vraag u Lyof Nikolaewitch, vergeet mijn verzoek niet. Als er geen boeken zijn, zend mij dan een brief. Ik zal zeer blij zijn wanneer ik een brief van u ontvang. Ik zal met ongeduld op uw brief wachten. Voor heden vaarwel. Ik ben levend en gezond en wensch van God den Heer u hetzelfde toe Goede gezondheid en voorspoed met uw werk.»

Dan volgt het adres: — Port Arthur, den naam van het schip waarop de briefschrijver dient, zijn rang en zijn naam.

Rechtstreeks, in woorden kan ik dezen besten, ernstigen en waarlijk verlichten man niet antwoorden. Hij is te Port Arthur, waarmede geen gemeenschap meer is, noch per brief, noch per telegraaf. Maar we hebben nog onderlinge gemeenschapsmiddelen. Dit middel is God, in wien wij beiden gelooven en omtrent wien wij beiden weten dat oorlog niet overeenkomstig Zijn wil is. De twijfel die in zijn ziel gerezen is bevat tevens de oplossing ervan. En deze twijfel is thans ontwaakt in de zielen van duizenden en duizenden menschen, niet alleen Russen en niet alleen Japanners, maar in al die ongelukkigen die door geweld gedwongen worden tot de daad die het stuitendst is voor de menschelijke natuur.

Het hypnotisme waardoor de volken bedwelmd zijn en waardoor de Regeeringen nog steeds trachten hen te bedwelmen, is snel bezig te verdwijnen en zijn uitwerking wordt steeds zwakker; terwijl daarentegen de twijfel «of het al dan niet Gode welgevallig is dat onze bevelhebbers ons dwingen tot dooden» al sterker en sterker wordt, zoodat die twijfel op geen enkele wijze meer gedoofd kan worden en zich steeds verder verbreidt.

De twijfel «of het al dan niet Gode welgevallig is dat onze bevelhebbers ons dwingen tot dooden» — dit is een vonk van het vuur dat Jezus op aarde ontstak en dat zich begint te verbreiden. Dit te weten en te voelen geeft groote vreugde.

LEO TOLSTOY,

Yasnaya Poliana, 21 *Mei* 1904.

Geestelik en Maatschappelik Leven

DOOR LOD. VAN MIEROP

352 bladzijden — **f 2.40.**

„Deze bundel weldoordachte en goed uitgewerkte studies geeft volkomen wat de titel belooft en inhoudt." *De Boekzaal.*

„Laten Christenen van allerlei nuance dit diep-ernstige boek maar lezen." *De Nederlander.*

FELIX ORTT

De Vrije Mensch

Studies f 2.50.

„Niemand kan de lectuur eindigen zonder verrijkt te zijn. Men zal enkele gedeelten telkens weer lezen en opnieuw getroffen worden door den reinen geest, die ons uit het boek tegenstraalt.

Ja waarlijk een lenteadem waait ons tegemoet, profetie van een heerlijken zomer."

Weekbl. gewijd a. d. studie van het Bovenzinlijke.

FELIX ORTT

NAAR HET GROOTE LICHT

PRIJS f 2.—.

„Over allerlei „ismen" handelt deze tendenz-roman .... tusschen al deze ismen door, loopt de roman, boeiend van het begin tot het einde. Het boek munt uit door keurigen stijl." *Hilversumsche Ct.*

„Er is een schat van denkmateriaal te halen uit dit werk; lang na de lezing leeft het na in 's lezers brein en noopt tot wederopslaan."

J. J. HOOGEWERFF in *De Telegraaf.*

Des Christens standpunt tegenover het Maatschappelijk Leven door LOD. V. MIEROP en FELIX ORTT, groot octavo-formaat, 48 blz. prijs slechts **25 cent.**

Open brief aan alle mensen die de oorlog haten en verlangen ervan verlost te worden, door LOD. V. MIEROP, groot octavo-formaat, 20 blz. 2de druk, prijs **10 cent.**

Al deze werken worden na ontvangst van postwissel onmiddellik franko toegezonden door CHREESTARCHIA, BOEKHANDEL EN UITGEVERIJ, te SOEST.

28/1052

DE VRIJE MENSCH

RELIGIEUS-HUMANITAIR MAANDSCHRIFT

ORGAAN VAN HET „VRIJE MENSCHEN VERBOND"

onder redactie van Dr. L. A. Bähler

Normaalprijs f 2.50 per jaar bij vooruitbetaling.

UITGAVE VAN CHREESTARCHIA, — SOEST

Voor kleine beurzen kan in overleg met de Adm. van den normaalprijs worden afgeweken.

OPWAARTS

ORGAAN

VAN DEN BOND VAN CHRISTEN-SOCIALISTEN

REDACTIE: — A. R. DE JONG,
T. KRUYT—HOGERZEIL, B. DE LIGT.

ABONNEMENTSPRIJS F 0.40 PER 3 MAANDEN BIJ VOORUITBETALING.

ADMINISTRATIE: LIJSTERSTR. 39, UTRECHT.

Boekhandel „Chreestarchia" te Soest verzendt franko na ontvangst van bedrag:

Dr. L. A. Bähler: Hoe uit een Godsdienstig oogpunt te oordeelen over dienstweigering . prijs f 0.10

Dr. L. A. Bähler: Twee Levensbeginselen „ - 0.25

Ds. T. Leendertz: Wet of geweten? . . „ - 0.04

Felix Ortt: Van de Planeet Mars. . . „ - 0.05

Leo Tolstoy: De wet van het Geweld en de wet van de Liefde . . . . . „ - 0,60

Leo Tolstoy: Het Koninkrijk Gods is binnen in U . . . . . „ - 0.45

Leo Tolstoy: Bekeert U! brief over den oorlog, 2de druk . . . . . „ - 0.05

Electrische Drukkerij „Frieda", Utrecht